

Впровадження методу асоціативних символів на початковому етапі вивчення іноземної мови

Людмила ГУСАК,

доктор педагогічних наук, професор кафедри іноземних мов гуманітарних спеціальностей Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки,

Зіновія ЛЕЩЕНКО,

начальник відділу кадрово-методичного забезпечення управління освіти Луцької міської ради,

Оксана ЧУХНОВА,

методист управління освіти Луцької міської ради

Стратегічний курс України на входження до європейського культурно-освітнього та економічного простору, орієнтація на фундаментальні світові цінності є об'єктивними передумовами модернізації навчання іноземної мови, особливо на початковому етапі.

Молодший шкільний вік вважається сенситивним для засвоєння іноземної мови. Психолінгвістичні напрацювання засвідчують, що пластичність мозку, вроджена мовна здатність, потреба в пізнанні нового, здатність до імітації та наслідування, характерні для учнів початкових класів, гарантують успішне вивчення ними іноземної мови. Як зазначав відомий психолінгвіст Наом Хомський, людина народжується зі здатністю засвоювати будь-яку мову швидко, безпроблемно і зберігає цей талант приблизно до 11–12 років [7].

За умов правильної організації навчання діти молодшого шкільного віку, не знаючи граматичних правил, дуже швидко опановують мову до рівня вільного володіння. Це пояснюється характером

навчально-пізнавальної діяльності учнів початкової школи.

Пізнання світу та розуміння мови за своєю природою є асоціативними. Асоціативна природа пізнавальних процесів молодших школярів пояснюється теорією асоціанізму, відповідно до якої здатність творчо мислити – це наслідок роботи асоціативних зв'язків, що вимірюються кількістю асоціацій, набутих суб'єктом, легкістю і правильністю заучування та пригадування цих зв'язків.

Великого значення асоціативному зв'язку мови з образністю надавав Л.Виготський. Учений вивчав зв'язок мовленнєвої діяльності дитини з символічним замощенням, дійшов висновку, що мовна діяльність має свої передумови: жести, гру та малювання. Саме розвиток цих видів знаково-символічної діяльності забезпечує розвиток тих функціональних систем, які відіграють важливу роль в оволодінні як усним, так і писемним мовленням [2, с. 22]. Що більше органів чуття бере участь у сприйнятті та переробленні інформації, то яскравішим, наочнішим та повнішим виявляється образ, який постає. Образами можуть виступати мова, знакові моделі, практичні дії. У створенні образу велика роль відводиться і суб'єктивному досвіду учня, запасу його знань. Що більшим є багаж знань і досвід, то глибшим та емоційно забарвленим стає створюваний образ. Але саме від учителя залежить правильне використання слова та образу для поліпшення процесу запам'ятовування іншомовного лексичного матеріалу.

Багато сучасних педагогів орієнтовані на пошук шляхів посилення ефективності навчання іноземної мови шляхом привнесення нового в традиційну методика, використання інтенсивних методик, індивідуалізації, диференціації навчання, впровадження особистісно орієнтованого навчання.

Значущим у цьому контексті є асоціативне навчання.

Нині значну ефективність засвідчують методики, пов'язані з образним мисленням учнів початкової школи, з асоціаціями: метод графічних асоціацій, метод звукових (фонетичних) асоціацій, комбінований асоціативний метод. Вони допомагають молодшим школярам долати труднощі в оволодінні рідною мовою принципово новим шляхом, засвоювати основи рідної мови ефективніше [4, с. 44]. Експериментальним дослідженням Н.Маркової доведено, що ці методи дають змогу розвивати усне і писемне мовлення, підвищувати грамотність молодших школярів і при цьому впливати на розумову самостійність, позитивне ставлення до навчальної діяльності, формувати в них уміння орієнтуватися в поставлених завданнях, знаходити раціональні способи їх вирішення, тобто вчити молодших школярів учитися, що є одним із важливих завдань початкової школи [4, с. 45].

Досить ефективною методикою під час навчання іноземній мові є асоціативний метод поєднання, запропонований І.Баринкіною. Дослідниця дійшла висновку, що слова будуть легко запам'ятовуватися на ілюстративному матеріалі, наприклад, у ролі персонажів фантастичного мультфільму [1]. Асоціативний метод поєднання орієнтується на вміння зв'язувати інформацію для запам'ятовування з яскравими, незвичними образами, картинками на основі асоціативних уявлень. Такий спосіб дозволяє майже в двічі збільшити кількість засвоєної лексики, як наголошує І.Матюгін. [5, с. 17–28]. Водночас при цьому відбувається розвиток не лише механічної пам'яті, а й уяви.

Науковець Р.Ібрагімова пропонує використовувати тезаурусний метод навчання молодших школярів із використанням асоціативного поля слів, що враховує мовну картину світу учнів і сприяє підвищенню лексикографічної культури молодших школярів [3].

Ефективним методом навчання іноземної мови є метод *mindmapping* (побудова асоціативних мап, інтелект-карт), що запропонував англійський учений, письменник і бізнесмен Тоні Б'юзен [6]. Серед варіантів перекладу «*mindmapping*» найточнішим на нашу думку, є версія Т.Воробйової – мапа асоціацій, оскільки за способом побудови ці мапи повніше відображають процес асоціативного мислення. Асоціативні мапи є відображенням наших ментальних образів і допомагають когнітивним процесам. Вони з'єднують наші ментальні образи з сіткою асоціацій мозку, пам'яті.

Асоціативне навчання загалом орієнтоване на сучасні інноваційні технології навчання, відповідає новим цілям і завданням навчання іноземних мов у початковій школі, віковим та індивідуальним особливостям молодших школярів, їх потребам, серед яких провідними є: потреба у грі, русі, зовнішніх враженнях, пізнавальна потреба. У зв'язку з цим необхідно залучити до асоціативного навчання

все нове й ефективне, що з'явилося в інших суміжних технологіях. З огляду на це, в початковій школі необхідно створити умови для ранньої комунікативно-психологічної адаптації молодших школярів до нового мовного світу та подолання психологічних бар'єрів, що постають під час використання іноземної мови як засобу спілкування, а також для розвитку мотивації у подальшому оволодінні іноземною мовою, формування елементарної комунікативної компетенції і, відповідно, розвитку елементарних комунікативних умінь щодо основних видів мовленнєвої діяльності (говоріння, аудіювання, читання, письмо), елементарних лінгвістичних уявлень та загальнонавчальних умінь, що відповідають рівню А1 згідно із Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти.

Практичний досвід та теоретико-методичні напрацювання дають змогу зробити висновок про те, що на початковому етапі навчання доцільно використовувати елементи жестової мови як основної семантичної одиниці. Тобто у формуванні іншомовної компетенції молодших школярів на ранніх етапах їх навчальної діяльності важливим є організація навчального процесу на засадах асоціативної природи сприйняття, розуміння, запам'ятовування та відтворення навчальної інформації. Актуальним у цьому контексті є впровадження в навчальний процес початкової школи асоціативного навчання.

Зважаючи на Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти та питання оптимізації навчання іноземної мови, в рамках експериментального дослідження на тему: «Ефективність методу асоціативних символів на початковому етапі вивчення іноземної мови» (Управління освіти Луцької міської ради) було розроблено нову методику викладання іноземної мови за методом асоціативних символів (МАС), що впроваджується учителями іноземних мов на чолі із С.В. Гунько.

Метод асоціативних символів (МАС) дає змогу перетворити складний навчальний матеріал на простий, а нецікавий – зробити цікавим. Використання асоціативних символів, створення умов, максимально наближених до життєвих ситуацій, уможливорює мимовільне запам'ятовування матеріалу, наближає процес навчання до невимушеного сприйняття, тому, засвоюючи навіть порівняно велику кількість мовного матеріалу, питання про перевантаження пам'яті не постає. Цінність цього методу полягає ще й у тому, що, не використовуючи абсолютно ніяких затратних технологій, учитель має змогу постійно проводити високопродуктивні заняття, а не лише спеціально підготовлені у створених для цього умовах.

Техніка застосування. Перед початком введення нового лексичного матеріалу вчитель домовляється з учнями, що вони будуть зображати мовою тіла той чи інший предмет, стан або дію, коментуючи їх спочатку рідною мовою, яка використовується лише для пояснення асоціативних символів. Аби дитина стала активним учасником гри, на занятті

їй достатньо лише один раз показати, як зобразити мовою жестів предмети, об'єкти, наприклад: річку (1), ліс (2), парк (3), зоопарк (4) (див. рис. 1).

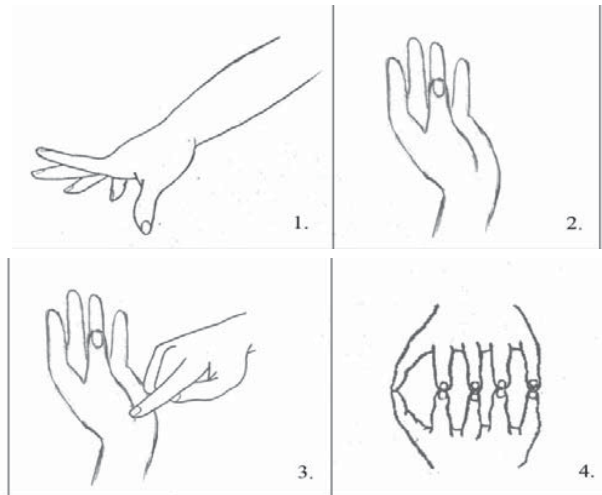

Рис. 1. Зображення предметів мовою жестів

Або як, наприклад, виконати певні дії: походити (1), пострибати (2), пограти із м'ячиком (3), покататися на велосипеді (4) (див. рис. 2).

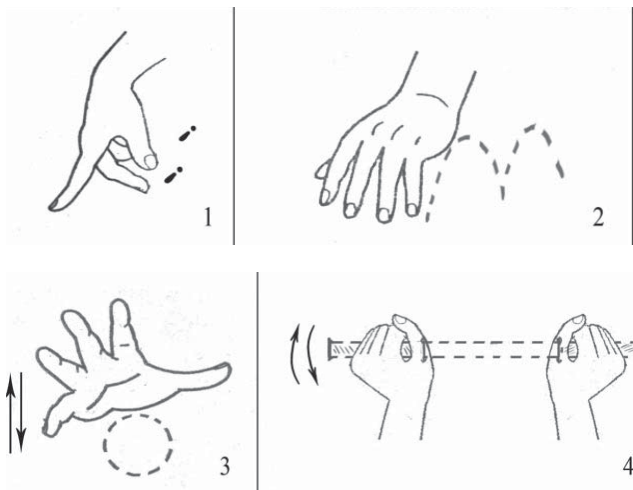

Рис. 2. Зображення дій мовою жестів

У такий спосіб у дитини постає відповідна асоціація. У момент створення образу певної мовної одиниці учитель озвучує її мовою, що вивчається. Учні під час створення образу осмислюють звуковий сигнал, який у їхній пам'яті асоціюється з уявним предметом, дією. Важливо, щоб діти були активними учасниками навчального процесу, адже абсолютно всі лексичні одиниці вони відображають мовою рухів, жестів, міміки. Це і є найпростіший шлях налагодити комунікацію у спеціально створених умовах вивчення іноземної мови, оскільки забезпечується оптимальне використання всіх аналізаторів для її успішного оволодіння.

Засади презентації. Презентація будь-якого навчального матеріалу відбувається на певних засадах: 1) домовленості про використання

асоціативного образу; 2) перевірки розуміння; 3) озвучення цього образу мовою, що вивчається, з одночасним його зображенням.

Наприклад, під час вивчення теми «Тварини» (див. рис. 3), імітуючи свинку (1), зображуємо з'єднаними в коло великим і вказівним пальцями кумедне рильце; показуючи коня (2), імітуємо стукіт копит пальцями, складеними в кулаки; показуючи кота (3), зображаємо уявні вуса за допомогою прикладених до верхньої губи вказівних і середніх пальців; показуючи корову (4), демонструємо довгі роги за допомогою вказівних пальців, приставлених до голови, тощо. Обов'язково перевіряємо, чи запам'ятали учні запропоновані образи-символи, після чого працюємо за технологіями: дивись–слухай–роби; слухай–роби; роби–кажи (Look, Listen and Do; Listen and Do; Do and Say).

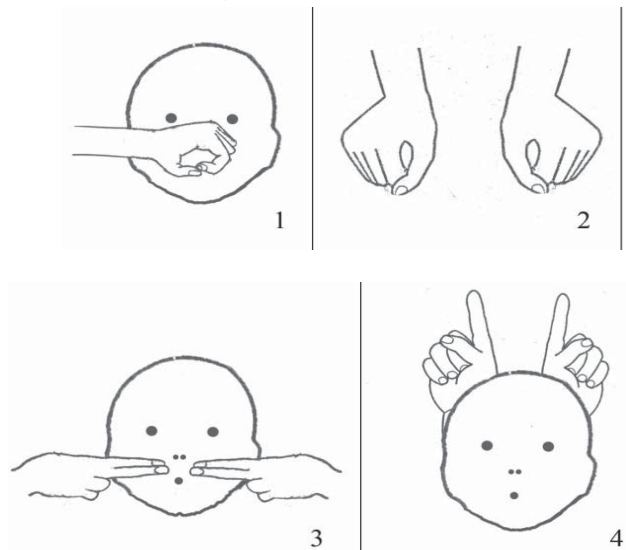

Рис. 3. Зображення тварин мовою жестів

Може видатися неможливим запам'ятати запропоновану мову жестів, рухів, та це лише з першого погляду. Уявляйте, фантазуйте, придумуйте власні образи-символи, залучайте до цього виду діяльності ваших вихованців і побачите, що їм це дуже подобається.

Мова символів, жестів – поняття відносно гнучке, це наша уява, фантазія. Кожен педагог має можливість по-своєму зображувати той чи інший предмет, стан або дію. Головне, щоб діти розуміли його, а він їх. Під час роботи вчителі разом з учнями можуть імпровізувати, привносити зміни та доповнення в розроблення символів. Діти, зазвичай, із захопленням беруть участь у цьому процесі, адже матеріал викладається у цікавій, ігровій формі. Діалог «учитель–дитина» відбувається на рівні відомих для них образів-символів, пов'язаних між собою відповідно до попередньої домовленості. При цьому налагоджується творча співпраця між наставником і вихованцем, яку можна назвати партнерством, що повністю знімає бар'єр непорозуміння між учителем й учнями на всіх наступних етапах навчання.

Педагог легко, а учні докладаючи мінімальних зусиль будуть розуміти один одного, не використовуючи пояснень рідною мовою.

Етапи застосування. На нашу думку, важливо розпочинати спілкування з учнями дошкільного та молодшого шкільного віку відповідно до закладеної в кожному з нас від народження лінгвістичної програми, що визначає поетапну послідовність мовного розвитку і яку неможливо (небажано, у крайньому разі) змінювати шляхом навчання:

- *етап перший* – однослівні речення;
- *етап другий* – висловлювання, що складаються з двох, трьох і більше слів;
- *етап третій* – досягнення мінімального комунікативного рівня;
- *етап четвертий* – удосконалення мінімальних комунікативних умінь до рівня відносно вільного володіння мовою.

За такого підходу до викладання іноземних мов величезні масиви лінгвістичного матеріалу подаються й обігруються поступово: від найпростішого до простого, від простого до складного, від складного до складнішого. Наприклад, під час вивчення команд та фізичних дій використовуємо накази (Go! Run! Swim!), поступово ускладнюючи мовні структури: I run. → You run. → I don't run. → Do you run? → I like to run. → I want to run. → I can run. За подібною схемою працюємо з лексикою до всіх наступних тем: A dog. → Look at the dog. → Go to the dog. → Touch the dog. → Play with the dog. → Wash the dog. → Feed the dog. → I like the dog. → I feed the dog. → I have a dog. → You have a dog. → Do you have a dog?

Лексичний матеріал. Добирати лексичний матеріал пропонуємо з урахуванням інтересів та зважаючи на рухову активність дітей. Основний принцип добору мовного матеріалу – тематичний. На нашу думку, раціонально розпочинати вивчення іноземної мови з рухів та фізичних дій, адже на дієслова припадає значна частина лексичного запасу. Водночас рухи й дії неможливо вивчати окремо від інших тем. Тому, вважаючи їх основою навчання, працюємо над наступною тематикою ситуативного спілкування: «Тварини», «Квартира», «Мій день», «Моя сім'я», «Іграшки», «Природа», «Пори року», «Одяг», «Їжа», «Шкільні предмети», «Про себе».

Практичні спостереження засвідчили, що найцікавішою і найзрозумілішою для дітей є тема «Тварини». Вони – їхні улюблені казкові персонажі та герої мультфільмів, виконують різноманітні ігрові дії, мають певні частини тіла, пересуваються або перебувають у різних місцях, їм властивий різний емоційний стан. Тому ознайомлення з іноземною

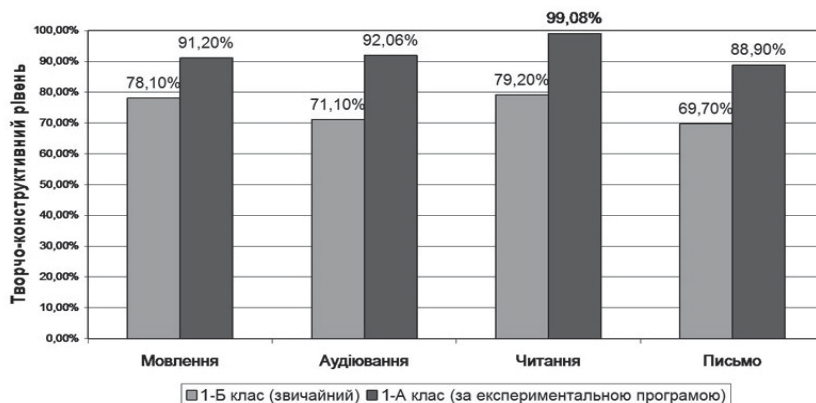

Рис. 4. Порівняльна діаграма творчо-конструктивного рівня навчальних досягнень учнів 1-х класів

мовою дітей дошкільного та молодшого шкільного віку пропонується розпочинати з вивчення цієї теми. Такий підхід допомагає урізноманітнити урок, зробити його живим, яскравим, а головне, цікавим, тому що він ґрунтується на досвіді дітей.

Запитання типу: What is your name? Where do you live? How old are you? How are you? тощо та відповіді на них також будуть свідомо обігруватися на уроках, але пізніше, коли діти матимуть певний мовний досвід. На нашу думку, розпочинати процес навчання із застосуванням цих мовних структур не завжди раціонально, адже подібні мовленнєві зразки часто бувають нелегкими для розпізнавання, запам'ятовування та вживання. Учні не завжди можуть зорієнтуватися в таких ситуаціях. Наприклад, на запитання: «How are you?» у відповідь можна почути: «I am six»; «How old are you?» – «I am well». Водночас ми переконані, що такий навчальний матеріал не завжди цікавий дітям (усі вони знають, як звати один одного; усім їм, переважно, по шість років; вони почуваються, зазвичай, добре; всі проживають зазвичай в одному місті або селищі). Тему «Про себе» вивчають наприкінці навчального року, коли діти мають певний мовленнєвий досвід.

Суттєвим моментом і перевагою використання методу асоціативних символів є те, що вихованці зовсім не втомлюються. А це дуже важливо, тому що головна мета сучасної школи – використання здоров'язбережувальних технологій у навчально-виховній діяльності.

Апробація. Упровадження методу асоціативних символів забезпечило високий розвиток мовленнєвої діяльності молодших школярів, уміння вільно й невимушено спілкуватися в різних життєвих ситуаціях, швидко реагувати на думки, висловлені співрозмовниками. На підтвердження звернімося до порівняння шкали навчальних досягнень учнів в експериментальних та звичайних класах комунального закладу «Луцький навчально-виховний комплекс №9 Луцької міської ради» (див. рис. 4 та 5):

На рисунку 4 подано порівняння рівня засвоєння матеріалу традиційним й експериментальним методами на базі двох перших класів (класи 1-А, 1-Б).

Клас, який навчається за експериментальною програмою	Клас, який навчається за державною програмою
Мовлення	
Завдання: Кількість речень за 1 хвилину	
Монологічне	
9–10 речень	6–8 речень
Діалогічне (двосторонній діалог, кількість реплік)	
5+5 реплік	3+3 репліки
Аудіювання	
Завдання: Проставити знаки до десяти тверджень.	
Правильно виконано 9–10	Правильно виконано 5–8
Читання	
Завдання: Прочитати текст і вставити потрібні слова	
166–231 знаки (54–70 слів) за хвилину	130–150 знаків (50–60 слів) за хвилину
Письмо	
Завдання: Написати під диктовку вчителя.	
Пишуть правильно 6 речень	Пишуть з помилками 4 речення

Рис. 5. Порівняльна діаграма творчо-конструктивного рівня навчальних досягнень учнів 2-х класів

Мовлення

У класі, який навчається за експериментальною програмою (клас 1-А), учні проговорюють 4–6 речень за хвилину, використовуючи наочність. У класі із традиційним викладанням (клас 1-Б) учні проговорюють 3–4 речення за хвилину.

Аудіювання

У класі, який навчається за експериментальною програмою, учні швидко реагують на мовлення вчителя, розуміють завдання й чітко виконують їх. Наприклад, учитель подає опис тварин на малюнках у певному порядку, учні проставляють номери, відповідні назви тварин. В експериментальному класі всі десять відповідних номерів, поставлених групою учнів, збіглися з назвами тварин. У класі з традиційним викладанням із десяти збіглися з п'ятьма-шістьма.

Читання

В експериментальному класі наприкінці навчального року діти чітко називають літери й швидко читають подані за зразком слова. У класі з традиційним викладанням вони називають літери й читають окремі слова в уповільненому темпі. На рисунку 5 подано порівняння рівня засвоєння матеріалу традиційним й експериментальним методом на базі двох других класів (класи 2-А, 2-Б) – другий рік навчання англійської мови.

Отже, як показали дослідження впровадження методу асоціативних символів і робота за експериментальною програмою, учні початкової школи швидко реагують у мовленні, мають вільний темп мовлення та вміють невимушено спілкуватися в будь-якій ситуації. Можна стверджувати, що в учнів сформовано високий рівень комунікативної компетенції й розвинено позитивну мотивацію до

вивчення англійської мови відповідно до чинної програми.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробленні кодової мови уявлень і асоціацій, тобто асоціативних символів до всіх лексичних та граматичних одиниць, що вивчаються; формуванні методичних рекомендацій щодо застосування запропонованої методики навчання в ДНЗ та ЗНЗ; створенні посібника на основі розробленої методики та навчально-методичного фільму; перевірки ефективності запропонованої методики, а також її упровадженні в навчальний процес у деяких школах та ДНЗ м. Луцька й Волинської області; у високій ефективності навчання, легкості засвоєння, виробленні позитивного ставлення до занять; проведенні навчальної діяльності з розроблення та втілення цього методу на наступних етапах вивчення іноземної мови в загальноосвітніх закладах.

Література

1. Барынкина И.В. Педагогические условия развития способностей школьников к изучению иностранных языков на начальном этапе обучения: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Ирина Владимировна Барынкина; Брян. гос. пед. ун-т им. акад. И.Г. Петровского. – Брянск: [б.и.], 1999. – 187 с.
2. Выготский Л.С. Мышление и речь / Л.С. Выготский // Л.С. Выготский Собрание сочинений: в 6 т. – Т. 2: Проблемы общей психологии / Под ред. В.В. Давыдова. – М.: Педагогика, 1982. – 504 с.
3. Ібрагімова Р.Є. Лінгводидактичні і психолінгвістичні основи семантизації і активізації лексики молодших школярів методом асоціативного поля: дис. ... канд. пед. наук: / Р.Є. Ібрагімова. – Уфа: [б.в.], 1999. – 167 с.
4. Маркова Н.Г. Развитие речевой деятельности младших школьников на основе средств ассоциативного воображения: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01; 13.00.02 / Надежда Григорьевна Маркова; Казан. гос. пед. ун-т. – Казань: [б.и.], 2002. – 220 с.
5. Матюгин И.Ю. Секреты запоминания английских слов / И.Ю. Матюгин, Т.Б. Слоненко. – Донецк: Сталкер, 2000. – 411 с.
6. Buzan T. Mind Maps for Kids / T. Buzan. – London: Harper Thorsons, 2003. – С. 120.
7. Chomsky N. Rules and representations / Noam Chomsky. – N.Y.: Columbia University Press, 1980. – 302 p.

Анотації

Людмила ГУСАК, Зіновія ЛЕЩЕНКО, Оксана ЧУХНОВА

Впровадження методу асоціативних символів на початковому етапі вивчення іноземної мови

У статті порушується проблема вдосконалення навчання іноземної мови молодших школярів шляхом впровадження інноваційних методик. Особливу увагу приділено асоціативному навчанню іноземної мови у початковій школі, описано різні методи асоціативного навчання, представлено авторський підхід до

навчання іноземної мови молодших школярів на основі застосування методу асоціативних символів.

Обґрунтовується: метод асоціативних символів (МАС) дає можливість складний навчальний матеріал перетворити на простий, а нецікавий зробити цікавим, забезпечити умови, максимально відповідні життєвим ситуаціям, наблизити процес навчання до невимушеного сприйняття, що сприяє розв'язанню питання перевантаження дитини.

Представлено техніку застосування вказаного методу, проаналізовано його переваги та недоліки, наведено результати впровадження методу асоціативних символів у процес навчання іноземної мови у початкових школах міста Луцька.

Ключові слова: навчання іноземних мов молодших школярів, асоціативне навчання, метод асоціативних символів, імітація, асоціативний символ, мовний матеріал, жест, образ, образне мислення, асоціація.

Людмила ГУСАК, Зиновия ЛЕЩЕНКО, Оксана ЧУХНОВА

Внедрение метода ассоциативных символов на начальном этапе обучения иностранному языку

В статье поднимается проблема совершенствования обучения иностранному языку младших школьников на основе внедрения инновационных методик. Особое внимание уделено ассоциативному обучению иностранному языку в начальной школе, описаны различные методы ассоциативного обучения, представлен авторский подход к обучению иностранному языку младших школьников на основе использования метода ассоциативных символов.

Обосновывается: метод ассоциативных символов (МАС) дает возможность сложный учебный материал превратить в простой, а скучный сделать интересным, создать условия, максимально отвечающие

жизненным ситуациям, приблизит процесс обучения к непринужденному восприятию, что помогает решить вопрос перегрузки ребенка.

Представлена техника применения указанного метода, описаны его преимущества и недостатки, приведены результаты внедрения метода ассоциативных символов в процесс обучения иностранному языку в начальных школах города Луцка.

Ключевые слова: обучение иностранному языку младших школьников, ассоциативное обучение, метод ассоциативных символов, имитация, ассоциативный символ, языковой материал, жест, образ, образное мышление, ассоциация.

Ludmila HUSAK, Zinoviya LESHCHENKO, Oksana CHUHNNOVA

The implementation method of associative character initially learning a foreign language

The problem of improving foreign language to primary school pupils is raised in the article. A special attention is paid to the associative teaching and associative mastering the material. One of the elements of the theory of associative mastering is the method of associative symbols. Method of associative symbols – is a method of movements, gestures, miming. This method keeps children interested, entertained and willing to learn English, develops their listening and speaking skills through special strategies. It is known that people learn best when they are actively involved. This is especially true of children who developmentally have shorter attention spans and need to wiggle. So, they learn by doing: basic concepts are learned through motor activities. This method is a code language of imagination and associations. The usage of this method intensifies spoken and intellectual activity of younger pupils. It is proved that children apprehend surrounding environment mainly by images. Speech is not forced, but appears spontaneously. It involves a combination of elements: understanding, intelligence, interest, curiosity; does everything possible to encourage young learners to communicate using gestures, pictures, pantomime. A technique of using this method, its main characteristics, its strength and limitations are presented. The experimental results of approbation and using of the method of associative symbols in the process of teaching English to younger pupils in Lutsk primary schools are shown in the article.

Keywords: teaching foreign languages of primary school pupils, associative teaching, method of associative symbols, imitation, gestures, associative symbol, image, thinking, association.